

**СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ САМООБОРОНИ (САМОЗАХИСТУ) ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
ПІД ЧАС ЗУПИНЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ****SPECIAL MEANS OF SELF-DEFENSE (SELF-DEFENSE) OF POLICE OFFICERS DURING
THE STOPPING AND INVESTIGATION OF MASS RIOTS**

Ларкін М.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізький національний університет
orcid.org/0000-0002-4676-460X

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізький національний університет
orcid.org/0000-0003-4644-6270

Мельковський О.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізький національний університет
orcid.org/0000-0001-8916-5343

Дядечко І.С., к.фіз.вих.,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
orcid.org/0000-0001-5709-9150

У статті наголошується, що масові заворушення – доволі складний соціальний феномен, який охоплює розум натовпу та завдає шкоду інтересам суспільства, життю та здоров'ю громадян, призводить до чималих матеріальних збитків.

Встановлено, що саме характер масових злочинних дій зумовлює залучення до зупинення та розслідування вказаних дій великої кількості співробітників Національної поліції України. Активна протидія з боку протестувальників зумовлює застосування поліцейськими широкого кола спеціальних засобів самооборони (самозахисту).

Пропонується спеціальні засоби самооборони (самозахисту) можна розділити на два види: спеціальні засоби активної самооборони (самозахисту) та спеціальні засоби індивідуального захисту.

Практика розслідування масових заворушень зумовлює підвищений рівень відповідальності щодо забезпечення поліцейських відповідними спеціальними засобами активної оборони. До основних спецзасобів зазначеного різновиду належать такі, що застосовуються для зупинення та у процесі розслідування масових заворушень і це: 1) гумові та пластикові кийки; 2) електрошокери; 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); 4) пристрої, гранати та боеприпаси світлозвучової дії; 5) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

До спеціальних засобів індивідуального захисту, які використовуються поліцейськими для зупинення та розслідування масових заворушень можна віднести: 1) засоби захисту тіла, голови, обличчя (бронежилети, шоломи, захисні щити); 2) засоби захисту ніг, стегон (спеціальне взуття, наколінники, наголінки); 3) засоби захисту органів дихання (респіратори та протигази).

Проаналізовані основні види спеціальних засобів самооборони (самозахисту) поліцейських під час зупинення та розслідування масових заворушень. Визначена специфіка застосування спеціальних засобів самооборони (самозахисту) з урахуванням вітчизняного законодавства та практики.

Авторами підкреслюється, що зупинення та розслідування масових заворушень – вкрай багатоскладне завдання, яке постає перед системою правоохоронних органів. Масові заворушення можуть тривати від 2-3 годин до декількох місяців, а це потребує залучення великої кількості особового складу органів поліції. Зазначене вимагає максимального екіпування співробітників поліції спеціальними засоби самооборони (самозахисту).

Ключові слова: спеціальні засоби, самооборона, самозахист, поліцейський, розслідування, масові заворушення.

The article emphasizes that mass unrest is a rather complex social phenomenon that captures the minds of the crowd and harms the interests of society, the lives and health of citizens, and leads to considerable material losses.

It has been established that the nature of mass criminal actions determines the involvement of a large number of officers of the National Police of Ukraine in stopping and investigating these actions. Active opposition from the protesters determines the use by the police of a wide range of special means of self-defense (self-defense).

The proposed special means of self-defense (self-defense) can be divided into two types: special means of active self-defense (self-defense) and special means of individual protection.

The practice of investigating mass riots entails an increased level of responsibility for providing police officers with appropriate special means of active defense. The main special means of this type include those used to stop and investigate mass riots, including: 1) rubber and plastic batons; 2) electric shock devices; 3) means of restricting mobility (handcuffs, nets for binding, etc.); 4) devices, grenades and ammunition of light and sound action; 5) water cannons, armored vehicles and other special vehicles.

Special personal protective equipment used by police officers to stop and investigate riots includes: 1) body, head, and face protection (body armor, helmets, protective shields); 2) leg and thigh protection (special shoes, knee pads, elbow pads); 3) respiratory protection (respirators and gas masks).

The main types of special means of self-defense (self-defense) of police officers during the suppression and investigation of mass riots are analyzed. The specifics of the use of special means of self-defense (self-defense) are determined, taking into account domestic legislation and practice.

The authors emphasize that stopping and investigating mass riots is an extremely complex task facing the law enforcement system. Mass riots can last from 2-3 hours to several months, and this requires the involvement of a large number of police personnel. This requires maximum equipping of police officers with special means of self-defense (self-defense).

Key words: special means, self-defense, self-defense, police officer, investigation, mass riots.

Постановка проблеми. Масові заворушення – доволі складний соціальний феномен, який охоплює розум натовпу та завдає шкоду інтересам суспільства, життю та здоров'ю громадян, призводить до чималих матеріальних збитків.

Зазвичай під натовпом розуміють безструктурне скупчення людей, позбавлених ясно усвідомлюваної спільності цілей, але пов'язаних між собою подібністю емоційного стану й загальним об'єктом уваги. Сьогодні поняття «натовп» трактується досить широко. Часто поведінка натовпу характеризується поняттями «колективні безчинства», «бунти», «повстання», «рухи за реформи», «революційні виступи». Таке змішування політико-оцінних моментів і специфічних властивостей натовпу ускладнює психологічне його пізнання [1, с. 7]. Г. Лебон писав: «Натовп ніколи не прагнув до правди; він відвертається від очевидності, котра йому не до вподоби, й віддає перевагу поклонінню облуді, якщо лише ця облуда його причарує» [2].

Чинний КК України закріплює кримінальну відповідальність за організацію масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також за активну участь у масових заворушеннях (ч.1 ст. 294) [3]. Загалом же масові заворушення – це насильницькі масові (групові) злочини, вчинені з різних мотивів (хуліганство, помста, з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості тощо) особами в складі натовпу, що «безчинствує», які посягають на громадську безпеку і громадський порядок, як злочинний вияв невдоволення діяльністю органів влади й управління, спрямовані на повну або тимчасову паралізацію їхньої діяльності й супроводжуються насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовуються як зброя [4]. Саме характер масових злочинних дій зумовлює залучення та зупинення та розслідування вказаних дій великої кількості співробітників Національної поліції України. Активна протидія з боку протестувальників зумовлює застосування поліцейськими широкого кола спеціальних засобів самооборони (самозахисту).

Метою дослідження є визначення та аналіз спеціальних засобів самооборони (самозахисту), які застосовуються поліцейськими для зупинення та розслідування масових заворушень.

Стан опрацювання проблематики. Проблемам розкриття та розслідування масових заворушень присвятили свої праці такі вчені, як: О.А. Антонюк, В.І. Бояров, В.В. Дараган, М.О. Дячкін, М.М. Єфімов, О.В. Кириченко, О.П. Кузьменко, Т.Б. Ламах, А.О. Масалітін, О.О. Пустовий, М.М. Тараненко, С.О. Тищенко та ін.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до ч.3 ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин [5].

Спеціальні засоби самооборони (самозахисту) можна розділити на спеціальні засоби активної самооборони (самозахисту) та спеціальні засоби індивідуального захисту. Спеціальні засоби активної оборони захищають

громадян та працівників правоохоронних органів, суттєво впливаючи на правопорушників з метою припинення їхніх діянь [6, с. 54].

Під час масових заворушень співробітники поліції, рятувальних служб стикаються з чисельними нападами з боку протестувальників. Так, у бельгійській столиці Брюсселі (у новорічну ніч 2024-2025 рр.) «гуляки» влаштували масові заворушення та напали на рятувальників. Поліція зафіксувала понад 1700 інцидентів по всьому місту та заарештувала 159 осіб. У пожежній службі Брюсселя повідомили, що внаслідок дій хуліганів знищено щонайменше 60 автівок. А пожежників, які приїхали гасити пожежу, закидали камінням та саморобними «коктейлями Молотова» [7].

У Німеччині масові заворушення сталися під час матчу другої Бундеслиги між «Магдебургом» і дрезденським «Динамо». За даними Міністерства внутрішніх справ землі Саксонія-Ангальт, унаслідок сутичок були поранені щонайменше 64 поліцейські. Деякі з них зазнали тяжких травм, правоохоронців доправили до лікарень [8].

Усе зазначене зумовлює підвищений рівень відповідальності щодо забезпечення поліцейських відповідними *спеціальними засобами активної оборони*. До основних спецзасобів зазначеного різновиду належать такі, що застосовуються для зупинення та у процесі розслідування масових заворушень і це: 1) гумові та пластикові кийки; 2) електрошокові пристрої; 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); 4) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; 5) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Гумові та пластикові кийки – це спеціальні засоби, що використовуються правоохоронними органами (поліцією, службами охорони) для припинення правопорушень, відбиття нападів та масових заворушень. При цьому п.1 ч.4 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію» встановлює заборону поліцейському наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт [5].

Щодо ж електрошокерів (п.9 ч.3 ст. 45 ЗУ «Про національну поліцію»), варто зазначити, що їх застосування покликане зупинити злочинні групові дії учасників масових заворушень та окремих осіб. Слушною є думка В.В. Богуславського, що при підготовці поліцейських слід використовувати методики комбінованого використання електрошокера з іншими видами спеціальних засобів, коли особу, яка застосовує електрошокер контактно-дис танційної дії, поряд страхує напарник із гумовими кийком для відбиття нападу інших осіб. В окремих випадках поліцейського, який застосовує електрошокер, можна з відстані кількох метрів страхувати іншим поліцейським з вогнепальною зброєю [9].

До засобів обмеження рухомості відносяться спеціальні пристрої, що застосовуються правоохоронними органами (зокрема поліцією) для тимчасового обмеження фізичної активності осіб, затримання або запобігання небезпеці з боку учасників масових заворушень. До них належать кайданки (наручники), сітки для зв'язування, спеціальні мотузки або стрічки. Вони використовуються для припинення опору, зупинення кримінальних правопорушень та гарантування безпеки співробітників поліції. П.6 ч.4 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію» закріплює заборону застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску [5].

Світлозвукові (світлошумові) гранати та боєприпаси – це спецзасоби не смертельної дії, що створюють потужний звуковий (до 170-180 дБ) та світловий (≥ 2) млн кд) ефекти, тимчасово дезорієнтуючи протестувальника. Вони використовуються підрозділами поліції для затримання злочинців, звільнення заручників, припинення масових заворушень та витіснення протестувальників з будівель. Поліції (поліцейському) заборонено під час застосування

Також варто зупинитися на *спеціальних засобах індивідуального захисту*, які використовуються поліцейськими

До спеціальних засобів індивідуального захисту, які використовуються поліцейськими для зупинення та розслідування масових заворушень можна віднести: 1) засоби захисту тіла, голови, обличчя (бронежилети, шоломи, захисні щити); 2) засоби захисту ніг, стегон (спеціальне взуття, наколінники, наголінки); 3) засоби захисту органів дихання (респіратори та протигази).

1. Психологія натовпу й управління ним при виконанні службово-бойових завдань : навч. посіб. / І. І. Приходько та ін. Харків : НА НГУ, 2015. 250 с. URL: https://books.ndcnangu.co.ua/knigi/posibnyk_psykholohiia_natovpu.pdf (дата звернення 15.11.2025).
2. Лебон Г. Психологія народів та мас. URL: <https://uk.bookmate.com/books/T3TuyT0w/quotes> (дата звернення 15.11.2025).
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення : 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 15.11.2025).
4. Бояров В.І. Масові заворушення: особливості кваліфікації. JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ. 2017. №6 (IUNIE). С 103-108. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/103_108_Masov%D1%96%20zavorushennja_osoblivost%D1%96%20kval%D1%96%D1%96%D1%96%D1%97.pdf дата звернення 15.11.2025).
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 15.11.2025).
6. Синиціна Ю. П., Прокопов С. О., Рижков Е. В. Спеціальна техніка в правоохоронній діяльності : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 244 с.; іл. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/8735> (дата звернення 15.11.2025).
7. Сотні аресхів та десятки спалених авто: в новорічну ніч у Бельгії сталися масові заворушення. URL: <https://tsn.ua/svit/sotni-areshtiv-ta-desyatki-spalenih-avto-v-novorichnu-nich-u-belgiyi-stalisya-masovi-zavorushennya-2735412.html> (дата звернення 15.11.2025).
8. 64 поліцейські постраждали під час головного футбольного дербі Східної Німеччини. URL: <https://newformat.info/sport/64-politsejski-postrazhdaly-pid-chas-holovnoho-futbolnoho-derbi-skhidnoi-nimechchynu/> (дата звернення 15.01.2026).
9. Богуславський В. В. Застосування електрошокових пристроїв при охороні громадського порядку. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2019. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konfi/31_05_2019/pdf/18.pdf (дата звернення 03.12.2025).
10. Парламентське дослідження щодо використання правоохоронними органами водометів під час забезпечення громадської безпеки, підтримання громадського порядку та протидії масовим заворушенням. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33619.pdf> (дата звернення 03.12.2025).

388